

درس
نوشتار
۲۳

مستون آموزشی مرکز آموزش لکترنویکی

پایه

سید محمد کاظم طباطبایی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قرآن و حدیث
مرکز آموزش لکترنویکی

سرشناسه: طباطبائی، سید محمدکاظم، ۱۳۴۴-
عنوان و نام پدیدآور: تاریخ حدیث / سید محمدکاظم طباطبائی، ویراستار پوران میرزایی
(برای مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث)
مشخصات نشر: قم: موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۳۳۶ ص.

فروست: درس نوشتار، ۲۳.
شابک: 978 - 964 - 493 - 975 - 4 ISBN

وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابخانه.

موضوع: حدیث --- تاریخ

موضوع: Hadith -- History

موضوع: احادیث شیعه --- تاریخ

موضوع: Hadith(Shites) -- Texts -- History

موضوع: احادیث اهل سنت

موضوع: Hadith(Sunnites) -- Texts*

شناسه افزوده: دانشگاه قرآن و حدیث، مرکز آموزش الکترونیکی

شناسه افزوده: موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر

رده بندی کنگرد: ۱۳۹۶ ۲۲ ط ۱۰۶/۵ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۹

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۱۵۹۶۲

تاریخچه اسلام

سید محمدکاظم طباطبائی

صفحه آرا: مهدی خوش رفتار اکرم | طراح: آیدان حسن فرزانه گان

ناشر: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث • چاپ: اول / ۱۳۹۶ • چاپخانه: دارالحدیث

شمارگان: ۵۰۰ • قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان • شابک: ۹۷۵-۹۷۴-۴۹۳-۹۷۸-۹۷۸

محل پخش

دفتر مرکزی: قم، میدان شهدا، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵ تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۲۳

فاکس: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۷۱ / ص. پ. ۴۴۶۸ / ۳۷۱۸۵

نمایشگاه دائمی علوم حدیث (قم، خیابان معلم) مجتمع ناشران، طبقه همکف پلاک ۲۹ تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۴۵

شهری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی ﷺ صحن کاشانی تلفن: ۵۵۹۵۲۸۶۲

<http://darolhadith.ir>

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

سخن‌ستا

«متن» عنوان مجموعه «متون تدوینی نشر مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث» است. این متون از آغاز تأسیس مرکز به سال ۱۳۸۳ تاکنون به عنوان منابع درسی دانشجویان در مقاطع کارشناسی و ارشد همواره تدریس شده است. بخشی از متون آموزشی مرکز، توسط ناشران دانشگاهی، مانند سمت، منتشر شده است، از سال ۱۳۹۵ مرکز تصمیم گرفته تا هشت منابع درسی رایج در صورت ذیل آماده و منتشر نماید:

درس نوشتار

این اصطلاح به سونشی اطلاق می‌شود که استاد افزون بر تدریس، مطالب دروس را قلمی نیز داده است.

درس نگارش

این عنوان به بخشی از جزوات آموزشی مرکز اطلاق می‌شود که به جهت فقدان متن مکتوب یا منبع مقبول در آن ماده درسی، سخن گفتار استاد در تولید بسته‌های درسی چندرسانه‌ای، پیاده و پس از بازنگری و تغییرات ویرایشی، برای تسهیل در مطالعات و آزمون، به صورت موقت منتشر می‌شود. امید است صاحبان این آثار فرصت یابند تا این دروس گفتاری را به کتاب‌های منقح تبدیل نمایند.

شایان ذکر است که با توجه به فقر منابع در موضوعات کتاب‌های ریاضیات و فیزیک، نگاه‌های نو صاحبان آثار، بسیاری از این جزوات در مراکز معتبر دانشگاهی و حوزوی در حال تدریس است.

از خوانندگان گرامی به جهت برخی کاستی‌های احتمالی در ویرایش و یا استنادها، که از ناحیه مرکز به و نه صاحبان آثار رخ داده، صمیمانه عذر خواهیم.

فهرست مطالب

مقدمه	۲۳
-------	----

درس اول: کلیاتی در تاریخ حدیث شیعه و اهل سنت

تعریف تاریخ حدیث	۲۶
اهمیت بررسی حدیث تاریخی آن	۲۶
ویژگی‌های تاریخ حدیث شیعه	۲۷
۱. دسترسی به معصومان علیهم‌السلام	۲۷
۲. بی‌نیازی از غیر معصوم	۲۸
۳. راویان دانشمند	۲۸
۴. طرح پرسش‌ها و پاسخ‌های جدید	۲۸
۵. روشن شدن جزئیات معارف	۲۹
۶. آموزش قواعد کلی	۲۹
۷. ترویج فرهنگ نوشتاری	۳۰
ویژگی‌های تاریخ حدیث اهل سنت	۳۰
۱. محرومیت صد ساله در دوران طلایی تاریخ حدیث	۳۰
۲. آسیب‌دیدگی حدیث	۳۱
۳. مبانی اعتبار حدیث	۳۱
۴. نگرش حاکمان وقت	۳۲
آثار و فواید بررسی تاریخ حدیث	۳۲
۱. شناخت فرهنگ حدیثی زمان صدور	۳۲
۲. آشنایی با راویان، محدثان و آثار آنان	۳۳
۳. آشنایی با مکتب‌های حدیثی	۳۳

درس دوم: حدیث در عصر پیامبر و حضرت زهرا علیها‌السلام

برخی ویژگی‌های حدیث در عصر رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم	۳۵
--	----

۳۵	الف - روش رسول خدا در تحدیث
۳۵	ب - رویکرد عمومی
۳۶	ج - همگانی نبودن فرهنگ دانش آموزی
۳۷	د - شایع بودن حفظ
۳۷	هـ - کتابت حدیث
۳۷	۱. ترویج فرهنگ کتابت
۳۷	۲. وجود کتابت به صورت محدود
۳۸	و - پیدایش احادیث دروغ
۳۸	شیوه‌های نشر حدیث
۳۸	الف - جلسات مسجد
۳۸	ب - تعلیم پیامبر
۳۹	ج - خطبه‌های پیامبر
۳۹	د - مبلفان و معلمان
۴۰	هـ - ترغیب به نقل حدیث
۴۰	و - وفود
۴۰	ز - املائی پیامبر
۴۱	میراث حدیثی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
۴۱	الف - روایات فقهی (حلال و حرام)
۴۱	ب - ترویج احادیث اخلاقی
۴۱	ج - تبیین قواعد حقوقی
۴۲	میراث حدیثی حضرت فاطمه علیها السلام
۴۲	الف - روایاتی که از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند
۴۳	ب - سخنان فاطمی علیها السلام
۴۳	۱. خطبه‌ها
۴۳	خطبه فدکیه
۴۴	۲. روایات
۴۴	۳. ادعیه
۴۴	ج - مصحف حضرت فاطمه علیها السلام
۴۵	ویژگی‌های مصحف
۴۵	۱. جگونگی تدوین
۴۵	۲. محتوای مصحف
۴۵	۳. نمونه‌ای از اخبار غیبی

۴۶	۴. ودیعهٔ امامت.....
۴۶	۵. حجم مصحف.....
۴۶	۶. سیره.....
۴۶	ضمیمهٔ آموزشی (۱).....
۴۶	حدیث‌نگاری اهل سنت.....
۴۷	ضمیمهٔ آموزشی (۲).....
۴۷	حدیث‌نگاری شیعیان.....
۴۸	ضمیمهٔ آموزشی (۳).....
۴۸	کتاب‌شناسی احادیث حضرت فاطمه (ع).....

درس سوم: حدیث از عصر امام علی تا امام سجّاد (ع)

۵۱	اهتمام پیامبر به آموزش علی (ع).....
۵۲	فرهنگ حدیثی زمانه و اقتضات امام علی (ع).....
۵۲	الف - دوران حضور پیامبر (ص).....
۵۲	ب - دوران خلفا.....
۵۲	ج - دوران خلافت.....
۵۳	شیوه‌های نشر حدیث.....
۵۳	الف - جلسات آموزشی.....
۵۳	ب - خطابه.....
۵۳	ج - دعا.....
۵۴	د - نامه.....
۵۴	میراث حدیثی امام علی (ع) از دورهٔ پیامبر (ص).....
۵۴	الف - صحیفهٔ امام علی (ع).....
۵۵	ب - کتاب امام علی (ع).....
۵۶	ج - مصحف امام علی (ع).....
۵۶	تلاش‌های حدیثی امام علی (ع) پس از پیامبر (ص).....
۵۶	الف - خطبه‌ها.....
۵۷	۱. خطبه‌های توحیدی و معرفتی.....
۵۷	۲. مواظط (توصیه‌های اخلاقی).....
۵۸	۳. سخنان حماسی.....
۵۹	ب - نامه‌ها.....
۵۹	ج - وصایا.....

۶۰	د - قضاوت‌ها
۶۰	هـ - دعاها
۶۰	و - اشعار
۶۱	مهیجوریت سیاسی - فرهنگی در زمان حسین علیه السلام
۶۲	شیوه‌های نشر حدیث در عصر امام حسن و امام حسین علیهما السلام
۶۲	الف - موعظه
۶۲	ب - احتجاج
۶۲	میراث حدیثی امام حسن علیه السلام
۶۳	میراث حدیثی امام حسین علیه السلام
۶۳	الف - ادبیه
۶۳	ب - احادیث حماسی
۶۴	ویژگی‌های مهم دوران امامت امام سجاده علیه السلام
۶۵	الف - دوران طولانی امامت
۶۵	ب - بهره‌برداری از تأثیرات عاشورا
۶۵	ج - دوران تابعان
۶۶	د - پیدایش نسل فرهنگی
۶۶	شیوه‌های نشر حدیث در زمان امام سجاده علیه السلام
۶۶	الف - خطبه
۶۶	ب - دعا و نیایش
۶۷	علت ترویج حدیث در قالب دعا
۶۷	ج - نامه
۶۷	میراث حدیثی امام سجاده علیه السلام
۶۷	الف - رساله حقوق
۶۸	ب - ادعیه مأثور
۶۹	ج - صحیفه سجاده
۶۹	نخستین کتاب دعا

درس چهارم: عصر صادقین علیهم السلام و دستاوردهای حدیثی این عصر

۷۱	الف - شخصیت علمی امام باقر علیه السلام
۷۲	ب - شخصیت علمی امام صادق علیه السلام
۷۲	عصر امام باقر و امام صادق علیهما السلام
۷۳	فرهنگ حدیثی زمانه

۷۳	الف - آغاز پُرسیمان
۷۴	ب - ارتقای فرهنگی اصحاب
۷۴	ج - مراجعه به اهل بیت
۷۴	نمونه‌هایی از کوشش‌های امام باقر و امام صادق (علیهما السلام)
۷۴	الف - آموزش و انتشار حدیث
۷۵	ب - تربیت شاگردان زبده و فقیه
۷۵	ج - عمق بخشیدن به معارف علمی
۷۶	د - اثرگذاری بر دانشمندان عامّه
۷۷	شیوه‌های نشر حدیث
۷۷	الف - مسائل عمومی
۷۷	ب - جلسات اختصاصی
۷۸	ج - نامه و نگارش
۷۸	د - ارجاعات
۷۹	هـ - نقد و بررسی
۷۹	میراث حدیثی صادقین (علیهما السلام)
۸۰	الف - ترویج مدارس علمی
۸۰	ب - میراث علمی - حدیثی صادقین (علیهما السلام)
۸۰	۱. قرآن و تفسیر آن
۸۱	۲. عقاید
۸۱	۳. فقه
۸۲	۴. قواعد کلی
۸۳	۵. اخلاق
۸۴	۶. تاریخ و سیره
۸۵	۷. دعا
۸۶	شاگردان برجسته صادقین (علیهما السلام)
۸۶	برترین‌ها
۸۸	آشنایی با اصحاب خاص صادقین (علیهما السلام)
۸۸	۱. محمد بن مسلم ثقفی
۸۸	۲. زرارة بن أعین
۸۹	وفات
۹۰	وثاقت
۹۰	۳. أبان بن تغلب

جایگاه علمی.....	۹۱
تلاش‌های حدیثی.....	۹۱
۴. حُمران بن اُعین.....	۹۱
جایگاه علمی.....	۹۲
در نگاه امامان.....	۹۲
دو رخداد مهم عصر صادقین (ع).....	۹۳
اصول اربعمئه.....	۹۳
الف - تعریف اصل.....	۹۳
ب - تاریخ الف.....	۹۴
ج - تعریف اصول.....	۹۴
د - انتقال و فهرست‌نویسی.....	۹۴
هـ - ویژگی‌ها و مشخصه‌های اصول.....	۹۵
۱. نداشتن ترتیب و سوغ.....	۹۵
۲. تألیف در زمان امام (ع).....	۹۵
۳. صحت روایت.....	۹۵
۴. دلالت بر مدح.....	۹۶
و - سرنوشت اصول.....	۹۶
غلات و حدیث.....	۹۷
الف - درآمد.....	۹۷
ب - پیدایش غالیان.....	۹۷
ج - علل پیدایش غالیان.....	۹۸
۱. عدم تحمل مردم.....	۹۸
۲. افراط در محبت.....	۹۹
۳. فریب‌کاری سردمداران غلو.....	۹۹
۴. اباحی‌گری.....	۹۹
د - حدیث و غالیان.....	۱۰۰
۱. هشدار و تحذیر ائمه (ع).....	۱۰۰
۲. اقدامات غلات.....	۱۰۱

درس پنجم: دوره سوم حدیث شیعه (۱)

حدیث در عصر امام کاظم و امام رضا (ع).....	۱۰۳
دوره سوم حدیث شیعه.....	۱۰۳

۱۰۳	الف - وضعیت اجتماعی
۱۰۴	ب - وضعیت فرهنگی
۱۰۵	ج - شیوه‌های نشر حدیث در دوره امامان متأخر
۱۰۵	۱. وکالت
۱۰۶	۲. مکاتبات
۱۰۶	۳. مسائل
۱۰۶	۴. احتجاجات
۱۰۷	عصر امام کاظم علیه السلام
۱۰۷	الف - امامت امام کاظم علیه السلام
۱۰۷	ب - فرهنگ حدیسی زمانه
۱۰۸	ج - میراث حدیثی امام کاظم علیه السلام
۱۰۹	د - گونه‌های حدیث امام کاظم علیه السلام
۱۰۹	۱. عقل
۱۰۹	۲. عقائد
۱۰۹	۳. فقه
۱۰۹	۴. مواعظ
۱۱۰	هـ - شاگردان امام کاظم علیه السلام
۱۱۰	برای مطالعه بیشتر
۱۱۰	۱. علی بن یقطین
۱۱۰	۲. علی بن ابی حمزة البطائی
۱۱۲	۳. علی بن جعفر
۱۱۲	حدیث شیعه در عصر امام رضا علیه السلام
۱۱۲	الف - وضعیت سیاسی
۱۱۳	ب - فرهنگ حدیثی خراسان
۱۱۴	ج - شیوه‌های نشر حدیث
۱۱۴	د - میراث حدیثی امام رضا علیه السلام
۱۱۵	هـ - گونه‌های حدیثی امام رضا علیه السلام
۱۱۵	۱. احادیث توحیدی
۱۱۵	۲. امامت
۱۱۶	۳. احادیث فقهی
۱۱۶	۴. روایات تفسیری
۱۱۶	۵. عرضه حدیث

۱۱۷	۶. گزارش سیره
۱۱۷	و - مکتوبات حدیثی امام رضا علیه السلام
۱۱۷	۱. صحیفه امام رضا علیه السلام
۱۱۸	۲. رساله ذهبیه
۱۱۸	۳. فقه الرضا
۱۱۸	ز - منابع موجود در باره احادیث امام رضا علیه السلام
۱۱۸	۱. عبون أخبار الرضا علیه السلام
۱۱۹	۲. مسند الإمام الرضا علیه السلام
۱۱۹	تلاش‌های حاج شیخ اصحاب امام رضا علیه السلام
۱۲۰	الف - سوانح یحیی
۱۲۰	جایگاه علمی
۱۲۱	ب - احمد بن ابی نصر بزنجان
۱۲۱	جایگاه علمی
۱۲۲	ج - محمد بن ابی عمیر
۱۲۲	جایگاه علمی
۱۲۳	فعالیت‌های حدیثی
۱۲۴	د - یونس بن عبد الرحمان
۱۲۵	آغاز دشمنی‌ها
۱۲۵	یونس در نزد امامان
۱۲۵	موقعیت علمی یونس بن عبد الرحمن

درس ششم: دوره سوم حدیث سینه (۱)

۱۲۷	حدیث در عصر امام جواد تا امام عصر علیه السلام
۱۲۷	الف - حدیث در عصر امام جواد علیه السلام
۱۲۷	۱. تاریخچه امامت
۱۲۸	۲. شیوه‌های نشر حدیث
۱۲۸	الف - مکتوبات
۱۲۸	ب - مباحثات
۱۲۹	۳. میراث حدیثی امام جواد علیه السلام
۱۳۰	۴. اصحاب امام جواد علیه السلام
۱۳۰	الف - حسین بن سعید اهوازی
۱۳۱	ب - احمد بن محمد بن عیسی

۱۳۱	ج - زکریا بن آدم
۱۳۲	ب - حدیث در دوران امام هادی علیه السلام
۱۳۲	۱. تاریخچه امامت
۱۳۲	۲. شیوه‌های نشر حدیث
۱۳۳	۳. میراث حدیثی امام هادی علیه السلام
۱۳۳	۴. گونه‌های حدیثی
۱۳۳	الف - احادیث اعتقادی
۱۳۴	ب - روایات فقهی
۱۳۴	ج - دعا و زیارات
۱۳۵	د - مؤلفان
۱۳۵	۵. شاگردان
۱۳۵	الف - علی بن مهیار
۱۳۶	ب - ابراهیم بن هاشم
۱۳۶	ج - سهل بن زیاد
۱۳۷	ج - حدیث در عصر امام عسکری علیه السلام
۱۳۸	۱. شیوه‌های نشر حدیث
۱۳۸	الف - مکاتبه و توقیع
۱۳۸	ب - سازمان وکالت
۱۳۸	وکلای منحرف
۱۳۹	۲. میراث حدیثی امام حسن عسکری علیه السلام
۱۳۹	الف - راویان
۱۴۰	ب - مدرسه حدیثی قم
۱۴۰	۳. شاگردان امام عسکری علیه السلام
۱۴۰	الف - محمد بن حسن الصفار
۱۴۱	ب - عثمان بن سعید عمری
۱۴۲	۴. تفسیر منسوب به امام عسکری علیه السلام
۱۴۳	د - حدیث در ابتدای امامت امام عصر علیه السلام
۱۴۴	۱. سازمان وکالت
۱۴۵	۲. میراث حدیثی امام مهدی علیه السلام

درس هفتم: حدیث در سده چهارم و پنجم

۱۴۸	نگاهی به فضای سیاسی سده‌های چهارم و پنجم
۱۴۸	آل بویه (۴۴۸ - ۳۳۴)

۱۵۰	فاطمیان (۵۶۷-۲۹۶هـ)
۱۵۱	حمدانیان (۳۹۲-۲۹۳)
۱۵۱	مساعده بودن فضای فرهنگی و اجتماعی این دوران
۱۵۴	تلاش‌های حدیثی در سده‌های چهارم و پنجم
۱۵۵	گونه‌های نگارش حدیثی
۱۵۵	۱. جامع‌نگاری
۱۵۵	۲. تک‌نگاری
۱۵۶	۳. آمالی
۱۵۶	۴. مسندبسی
۱۵۷	۵. نشرشای ذوقی و هنری
۱۵۷	۶. تفسیر مآثر
۱۵۸	۷. کلام نقلی
۱۵۹	۸. غیبت‌نگاری
۱۵۹	۹. فضایل و مناقب
۱۶۰	۱۰. تاریخ و سیره
۱۶۰	۱۱. دعا و زیارت
۱۶۱	۱۲. فقه الحدیث
۱۶۲	۱۳. رجال
۱۶۳	۱۴. فهرست‌نگاری
۱۶۳	۱۵. اخلاق
۱۶۳	آشنایی با برخی از راویان و حدیث‌نگاران مشهور این دوران
۱۶۴	۱. ثقة الاسلام کلینی (م ۳۲۹هـ)
۱۶۴	۲. ابن بابویه (م ۳۲۹هـ)
۱۶۵	۳. شیخ صدوق (م ۳۸۱هـ)
۱۶۷	۴. عیاشی (متوفای نیمه اول قرن چهارم)
۱۶۷	۵. ابو عمرو گشی (متوفای نیمه اول قرن چهارم)
۱۶۷	۶. محمد بن جریر طبری
۱۶۸	۷. ابن شعبه جزائی
۱۶۸	۸. سید رضی (م ۴۰۶هـ)
۱۶۸	۹. شیخ مفید (م ۴۱۳هـ)
۱۷۰	مجموعه رساله‌های فقه الحدیثی و نقد الحدیثی
۱۷۰	شیخ مفید و کتاب اختصاص

۱۷۱	۱۰. سید مرتضی (م ۴۳۶ هـ)
۱۷۱	۱۱. نجاشی (م ۴۵۰ هـ)
۱۷۱	۱۲. شیخ طوسی (م ۴۶۰ هـ)
۱۷۲	تهذیب الأحکام
۱۷۳	الاستبصار فیما اختلف من الأخبار
۱۷۳	أمالی الطوسی
۱۷۳	کتاب الغیبة
۱۷۳	مصباح المتہجد
۱۷۳	کتاب های بحالی
۱۷۳	۱۳. کراچی (۴۴۰ هـ)
۱۷۴	کنز الفوائد
۱۷۴	معدن الجواهر
۱۷۴	التعجب فی أغلاط العامة فی مسائل الإمامة
۱۷۴	ضمیمه
۱۷۴	در باره منابع و مصادر درس
۱۷۵	در باره سید رضی و نهج البلاغه
۱۷۵	در باره شیخ صدوق
۱۷۶	تحصیلات و اساتید شیخ صدوق

درس هشتم: آشنایی با حوزه های حدیث شیعه

۱۷۷	حوزه های حدیثی شیعه
۱۷۸	قم اولین پایگاه خالص شیعی
۱۸۰	ویژگی های مدرسه حدیثی قم
۱۸۰	۱. میراث داری
۱۸۱	۲. نص گرایی
۱۸۱	۳. پرهیز از رأی و اجتناب از عقل گرایی
۱۸۲	۴. برخورد شدید با نقل احادیث ضعیف
۱۸۳	۵. مبارزه با متون غلوآمیز
۱۸۴	محدثان مشهور مدرسه حدیثی قم
۱۸۴	۱. احمد بن محمد بن عیسی
۱۸۵	۲. زکریا بن آدم
۱۸۵	۳. ابراهیم بن هاشم

۴. علی بن ابراهیم قمی	۱۸۵
۵. سعد بن عبد الله اشعری	۱۸۶
۶. احمد بن اسحاق قمی	۱۸۶
۷. احمد بن محمد بن خالد برقی	۱۸۶
۸. محمد بن یحیی العطار	۱۸۷
۹. عبد الله بن جعفر حمیری	۱۸۷
۱۰. محمد بن حسن صفار (م ۲۹۰ هـ)	۱۸۷
۱۱. محمد بن حسن بن ولید	۱۸۷
۱۲. جعفر بن محمد بن قولویه	۱۸۷
خاتمه	۱۸۸
آثار ماندگار	۱۸۸
حوزه حدیثی بغداد	۱۸۸
مرکزیت علمی	۱۹۱
بنیان‌گذار مدرسه بغداد	۱۹۱
اصول و مبانی مدرسه بغداد	۱۹۲
۱. اهتمام به عقل و تعقل	۱۹۲
۲. اعتدال در عقل‌گرایی یا محدودیت عقل	۱۹۳
۳. آفرینش شیوه‌ای منطقی و صحیح در جمع بین عقل و نقل	۱۹۳
۴. تثبیت هویت مستقل مکتب اهل بیت (ع)	۱۹۴
آثار ماندگار حدیثی	۱۹۵
تقسیم‌بندی حوزه‌های حدیثی	۱۹۶
حوزه‌های حدیثی خراسان	۱۹۶
۱. سمرقند	۱۹۷
۲. نیشابور	۱۹۷
ری	۱۹۷
مصر	۱۹۸

درس نهم: حدیث در سده‌های ششم تا نهم

قرن ششم و هفتم هجری	۲۰۱
برخی ویژگی‌های حدیثی در سده ششم و هفتم	۲۰۱
۱. رواج فضایل‌نگاری	۲۰۱
۲. مبادلات حدیثی	۲۰۲

۲۰۲	۳. ظهور خاندان‌های دانشور.....
۲۰۲	۴. فعالیت حدیثی شهرهای کوچک و ظهور دانشورانی برجسته در آن.....
۲۰۴	آشنایی با برخی از محدثان سده ششم و هفتم.....
۲۰۴	۱. خاندان طبرسی.....
۲۰۵	۲. ابن شهر آشوب (۵۸۸ - ۴۸۹ هـ).....
۲۰۵	۳. سید بن طاووس.....
۲۰۶	آثار سید بن طاووس.....
۲۰۸	قرن هشتم هجری.....
۲۰۸	ویژگی‌های سده هشتم هجری.....
۲۱۰	حوزه‌های مهم حدیثی شیعی در قرن هشتم.....
۲۱۰	۱. حوزه جله.....
۲۱۱	۲. حوزه جبل عامل.....
۲۱۲	۳. حوزه ایران و عراق.....
۲۱۲	رخدادهای حدیثی قرن هشتم.....
۲۱۴	آشنایی با برخی از محدثان سده هشتم.....
۲۱۴	۱. علامه حلی.....
۲۱۵	۲. شهید اول.....
۲۱۶	۳. سید حیدر آملی و نگارش احادیث عرفانی.....
۲۱۷	قرن نهم هجری.....
۲۱۷	تاریخ حدیث شیعه در قرن نهم.....

درس دهم: حدیث پژوهی در قرون دهم و یازدهم

۲۱۹	ویژگی‌های سده دهم هجری.....
۲۱۹	نگاهی به اوضاع سیاسی این دوران.....
۲۲۱	مهاجرت عالمان شیعی به ایران.....
۲۲۲	حدیث‌نگاران مشهور قرن دهم.....
۲۲۲	۱. ابن ابی جمهور أحسانی.....
۲۲۳	۲. شهید ثانی.....
۲۲۴	۳. حسین بن عبد الصمد حارثی (۹۸۴ - ۹۱۸ هـ).....
۲۲۴	۴. حسن بن زین الدین (م ۱۰۱۱ هـ).....
۲۲۵	ویژگی‌های حدیثی در سده‌های یازدهم و دوازدهم.....
۲۲۵	۱. تکثیر نسخه‌ها.....

۲. تک نگاری ۲۲۶
۳. جامع نویسی ۲۲۶
۴. شرح نویسی و فقه الحدیث ۲۲۷
۵. تفسیر مأثور ۲۲۸
۶. ترجمه (فارسی نویسی) ۲۲۸
۷. علوم پیرامونی حدیث (رجال، درایه و ...) ۲۲۹
- آشنایی اجمالی با محدثان و کتاب های مشهور سده های یازدهم و دوازدهم ۲۳۰
۱. قاضی نور الله شوشتری (۱۰۱۹ - ۹۵۶ هـ) ۲۳۰
۲. شیخ بهاء (۱۰۳۱ - ۹۵۳ هـ) ۲۳۱
۳. محمد باقر کتینی استرآبادی، مشهور به میرداماد (م ۱۰۴۱ هـ) ۲۳۲
۴. صدر الدین محمد شیرازی، مشهور به ملاصدرا (۱۰۵۰ - ۹۷۹ هـ) ۲۳۳
۵. علامه محمد تقی مجلسی (م ۱۰۷۰ هـ) ۲۳۳
۶. ملا صالح مازندرانی (م ۱۰۸۰ هـ) ۲۳۴
۷. علامه محمد باقر مجلسی (م ۱۱۱۱ هـ) ۲۳۵
۸. آقا جمال خوانساری (م ۱۲۲۲ هـ) ۲۳۵

پیوسته یازدهم: اخباریان

- ظهور و پیدایش اخباری گری ۲۳۸
- زمینه های پیدایش اخباری گری ۲۳۹
- آشنایی با ویژگی های تفکر اخباری گری ۲۴۰
- نقد و بررسی مبانی اخباری گری ۲۴۳
- الف - قرآن ۲۴۳
- ب - عقل ۲۴۴
- ج - اجتهاد و تقلید ۲۴۵
- عالمان مشهور اخباری ۲۴۵
- ملا امین استرآبادی ۲۴۵
- علامه محمد تقی مجلسی ۲۴۵
- ملا محسن فیض کاشانی (۱۰۹۱ - ۱۰۰۷ هـ) ۲۴۶
- نکته ۲۴۶
- شیخ حرّ عاملی (۱۱۰۴ - ۱۰۳۳ هـ) ۲۴۷
- شیخ یوسف بحرانی (۱۱۸۶ - ۱۱۰۷ هـ) ۲۴۸
- میرزا محمد آخبری (۱۲۳۲ - ۱۱۷۸ هـ) ۲۴۹

۲۵۰	 علامه مجلسی؛ اخباری یا اصولی؟
۲۵۱	 نحوه تعامل علامه مجلسی با مبانی تفکر اخباری گری
۲۵۱	 اجتهاد و تقلید
۲۵۱	 نفی تقلید از میّت
۲۵۱	 نیاز به علم اصول
۲۵۱	 اجماع
۲۵۲	 ظاهر قرآن
۲۵۲	 اصل برائت
۲۵۲	 دسته بندی احادیث
۲۵۲	 عقل
۲۵۲	 فرجام اخباری گری
۲۵۳	 وحید بهبهانی (۱۲۰۵-۱۲۷۰ هـ)
۲۵۴	 شیخ مرتضی انصاری (۱۲۸۰-۱۳۴۰ هـ)

درس دوازدهم. تاریخ حدیث شیعه در قرن سیزدهم تا دوره معاصر

۲۵۵	 ویژگی های قرن سیزدهم هجری
۲۵۶	 تحولات سیاسی
۲۵۷	 تحولات فرهنگی
۲۵۹	 تحولات اجتماعی
۲۵۹	 دانشمندان شیعه و میراث حدیثی آنان در قرن سیزدهم
۲۵۹	 علامه محمد مهدی بحر العلوم (م ۱۲۱۲ هـ)
۲۶۰	 سید عبد الله شبر (م ۱۲۴۲ هـ)
۲۶۰	 شیخ احمد احسائی (م ۱۲۴۲ هـ)
۲۶۱	 میر حامد حسین (م ۱۳۰۶ هـ)
۲۶۲	 ویژگی های حدیث در قرن چهاردهم هجری
۲۶۳	 برخی از شیوه های حدیث پژوهی قرن چهاردهم هجری
۲۶۳	 ۱. احیای تراث (بازآفرینی متون کهن)
۲۶۴	 ۲. ترجمه
۲۶۴	 ۳. حاشیه نویسی علمی و منتقدانه
۲۶۴	 ۴. نگارش های رجال
۲۶۴	 ۵. پیرایش و نقد حدیث
۲۶۵	 ۶. مکتب تفکیک

۲۶۶	آشنایی با برخی از پژوهشگران حدیثی قرن چهاردهم و آثار آنان
۲۶۶	میرزا حسین نوری (م ۱۲۲۰ هـ)
۲۶۷	شیخ عبد الله مامقانی (م ۱۳۵۱ هـ)
۲۶۷	شیخ عباس قمی (م ۱۳۵۹ هـ / ۱۳۱۹ هـ.ش)
۲۶۸	علامه سید محسن امین عاملی (۱۳۷۱ هـ / ۱۳۳۱ هـ.ش)
۲۶۸	آیت الله بروجردی (م ۱۳۴۰ هـ.ش)
۲۶۹	علامه شعرانی (م ۱۳۵۲ هـ.ش)
۲۶۹	علامه شوشتری (م ۱۳۷۴ هـ.ش)
۲۷۰	ویژگی‌های حدیث پژوهی در عصر معاصر
۲۷۰	۱. عمومیت حدیث
۲۷۱	۲. نگاه علمی به حدیث
۲۷۲	۳. نگارش‌های نو
۲۷۲	۴. نگاه کاربردی به حدیث
۲۷۲	۵. پژوهش‌های گروهی
۲۷۳	۶. احیای تراث
۲۷۳	۷. معجم‌نگاری لفظی و موضوعی
۲۷۴	۸. استفاده از رایانه
۲۷۴	۹. پیدایش مراکز تخصصی حدیث
۲۷۵	۱۰. رواج علوم پیرامونی حدیث
۲۷۵	۱۱. ارتباط فرهنگی صمیمانه‌تر شیعه و اهل سنت

درس سیزدهم: کلیاتی در تاریخ حدیث اهل سنت

۲۷۷	جایگاه پیامبر اکرم ﷺ و سیره ایشان در میان مسلمانان
۲۷۸	اهتمام مسلمانان به حفظ و نگارش روایات نبوی
۲۷۹	مخالفان کتابت احادیث
۲۸۱	منع نقل و تدوین حدیث
۲۸۱	الف - اقدامات خلیفه اول
۲۸۳	ب - اقدامات خلیفه دوم
۲۸۴	ج - اقدامات خلفای بعد
۲۸۵	د - توجیهات خلفا و برخی عالمان اهل سنت
۲۸۵	۱. ترس از ترک قرآن و مشغول شدن به کتاب‌های دیگر
۲۸۶	۲. ترس از اختلاط قرآن و حدیث

۳. حافظه قوی اعراب در نگهداری کلام نبوی ۲۸۷
۴. جلوگیری پیامبر ﷺ از نگارش حدیث ۲۸۸

درس چهاردهم: منع از کتابت و تدوین حدیث و پیامدهای آن

- دیدگاه محققان شیعی نسبت به توجیهات خلفا در منع حدیث ۲۹۱
- آثار منع حدیث ۲۹۳
۱. مخفی ماندن شمار زیادی از سخنان پیامبر اکرم ﷺ ۲۹۴
۲. رواج روایات جعلی ۲۹۴
۳. اختلاف در احادیث ۲۹۵
۴. اعتبار یافتن بیش از حد سخنان غیر معصوم ۲۹۵
۵. دور کردن اهل بیت از صحنه سیاست و اجتماع ۲۹۶
۶. زمینه سازی برای متهم کردن فرهنگ اسلامی ۲۹۶
- آغاز کتابت حدیث ۲۹۷
۱. ممنوع شدن دشنام و لعن امام علی ۲۹۷
۲. بازگرداندن فدک ۲۹۷
۳. امر به کتابت حدیث ۲۹۸
- نخستین تدوین کننده حدیث در اهل سنت ۲۹۹
- گسترش تدوین و ایجاد کتابهای حدیثی ۳۰۰

درس پانزدهم: مصادر حدیثی اهل سنت (۱)

- آشنایی اجمالی با مصادر حدیثی اهل سنت ۳۰۲
- الف - مصادر حدیثی متقدم ۳۰۲
- ب - مصادر حدیثی متأخر ۳۰۳
۱. جامع الأصول ۳۰۳
۲. جامع المسانید و السنن ۳۰۳
۳. الجامع الصغير و الجامع الكبير (جمع الجوامع) ۳۰۳
- مهم ترین کتابهای حدیثی متقدم اهل سنت (۱) ۳۰۴
- الف - صحیح بخاری ۳۰۴
- ویژگی ها ۳۰۵
۱. نام گذاری ۳۰۵
۲. صحت احادیث ۳۰۵
۳. شیوه نقل روایات ۳۰۶

۳۰۷	۴. شروح.....
۳۰۷	ب - صحیح مسلم.....
۳۰۸	ویژگی‌های این کتاب.....
۳۰۹	نقدهایی بر کتاب صحیح بخاری و صحیح مسلم.....
۳۱۰	نکته‌ها.....

درس شانزدهم: مصادر حدیثی اهل سنت (۲)

۳۱۱	مهم‌ترین کتاب‌های حدیثی متقدم اهل سنت (۲).....
۳۱۱	۱. المستند علی صحیحین.....
۳۱۲	۲. سنن اربعه.....
۳۱۲	الف - سنن ابی دا.....
۳۱۳	ب - سنن ترمذی.....
۳۱۳	ج - سنن نسائی.....
۳۱۴	د - سنن ابن ماجه.....
۳۱۴	۳. مسند ابن حنبل.....
۳۱۵	۴. موطأ مالک.....
۳۱۶	۵. سنن کبری.....
۳۱۶	مهم‌ترین کتاب‌های حدیثی متأخر اهل سنت.....
۳۱۶	۱. جامع الأصول.....
۳۱۷	۲. جامع المسانید و السنن.....
۳۱۷	۳. الجامع الصغير و الجامع الكبير (جمع الجوامع).....
۳۱۹	فهرست منابع و مآخذ.....

مقدمه

«حدیث»، از آغازین گزارش سنت تا آن زمان که به منظر ما رسیده است تاریخی پرفراز و نشیب را پیموده و سرگذشتی ویژه دارد.

از یک سو نماد فرهنگی دوره حضور است و از سوی نماد تلاش محدثانی که با آموختن و آموزاندن، خواندن و نوشتن، افزودن و پیراستن و ... این مجموعه معارف را به آیندگان هدیه دادند.

تاریخ حدیث، از منظر دیگر نمایانگر سخت‌گیری و خفقان حاکمیت - خواه حکومت و خواه خواسته عوام - نیز هست همچنانکه گزارشگر تطور و تغییر فرهنگی و اجتماعی در دوره‌های متفاوت نیز می‌باشد.

درباره تاریخ حدیث، نگاه‌های مفید و شاید سعدی، در اختیار باشد که بیش‌تر ناظر به تاریخ حدیث اهل سنت، تاریخ محدثان و نگاه‌های حدیثی است که گاه به اجمال و گاه به تفصیل به برخی از موضوعات پیش گفته پرداخته‌اند.

این مجموعه در تلاش است تا گزارشی میانه از تاریخ حدیث شیعه همراه با روایان و منابع حدیثی و گزارشی مختصر از تاریخ حدیث اهل سنت ارائه کند و چرایی پدیداری برخی حوادث را بکاود.

انجام این اثر مرهون پیگیری عزیزان مسئول و تلاش‌گران خدوم مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث به ویژه ارزیاب و آموزشیار محترم است که از آنان تشکر می‌کنم.

سید محمد کاظم طباطبایی